

Den raka

Fritänkaren

Nr. 179 Sensommar 2009

Sjuttonde årgångens åttonde nummer.

Innehåll i detta nummer:

<i>Freak</i> -samhället (apropå <i>Michael Jackson</i>)	2
En modern författares dilemma	3
Problemkomplexet Stieg Larsson	4
Andra filmer	5
Min vän Ahasverus, del 90: <i>Finland</i>	9
Dramat om Sidney Reilly	13
Kalender, augusti–september 2009	15
Resan trots allt, del 3 : <i>Det athenska miraklet</i>	15
Den lugna stormresan, del 8: <i>Familjesammankomst i Almora</i>	17
Nya lektioner i Zanskar, del 10: <i>Lamayurubussen</i>	19
Resan till Zanskar, del 20: <i>Avslutning</i>	21
De kinesiska kvinnorna	22
En skönhetsupplevelse i skärgården	23

Fritänkaren ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 – 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på över 6 år.

I Finland kan avgifter insättas på *Aktia bank*, kontonummer 405510-667802 (avgiftsfritt).
IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 27.7.2009

Copyright © C. Lanciai med medarbetare - **Letnany 203**

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

<http://hem.fyristorg.com/aurelio>

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

WSN 1652-0122

Freak-samhället

Ett antal dagar efter Michael Jacksons död ämnade jag se en film på TV som stod i programmet. Filmen hade utgått för att i stället visa ett minnesprogram om Michael Jackson, som mest handlade om hans shoppingsjuka: han använde sin enorma förmögenhet till att samla på sig sanslösa mängder dyrt kitsch, mest skulpturer i naturlig storlek av barn. Hela hans enorma slott *Neverland* var fyllt av den dyraste tänkbara stillöshet, kitsch i guld och siden, vräkigt till tusen och fullständigt äcklande i sin överväldigande smaklöshet och meningslöshet – ett monstruöst monument åt påkostad billig fåfänga.

När man närmare undersöker denne Michael Jacksons liv och verk, så framstår det ganska tydligt från början, att allt i detta liv var fullständigt onaturligt. Han kunde inte ens sjunga rent med sin obefintliga pipiga sångröst, som varken var manlig eller kvinnlig. Vad han kunde var att göra mera energiskt ifrån sig på scen än någon annan i form av mest akrobatiska sprattlingar. Det var ju det som scenkonsten inom showbusiness krävde under hans tid: energiskt effektsökeri med så mycket ytligt påkostat bjäfs som möjligt, där det viktigaste av allt var hyperstressen i dunkadunk-rytmerna. Förgäves letar man i Michael Jacksons liv efter den minsta tänkbara partikel av någon sorts seriositet eller meningsfullhet.

Tydligast av allt framstår onaturligheten i hans liv i hans ansikte, som han utsatte för ständiga plastiska operationer. Han dog av *lupus*, en hemsk sjukdom som innebär att immunförsvaret angriper de egna vävnaderna som det identifierar som fientliga, varvid den egna organismen kollapsar bit för bit. Man ådrar sig det bland annat genom ständig vistelse i onaturliga miljöer under strålning av strålkastare och elektronisk apparatur, som förvärrades av hans astronomiska drogmissbruk, som mest var smärtstillande mediciner och sömnmedel, då han aldrig fick chansen att sova ordentligt redan som barn. Han skulle ju till varje pris bli kungen på scenen. Han lyckades bli kung men egentligen bara som *freak*.

Dess värre är han ett symptom på hela vårt samhälle. Han avgudades och gjordes generöst till universalidol vilket man gav honom hundratals miljoner dollar för, vilka omsider uppslukades av hans rättegång när han åtalades för sexuellt utnyttjande av minderåriga. Denna nonsensrättegång ledde till hans frikännande men kostade honom hundratals miljoner för absolut ingenting. Han hade råd att betala. Hans inkomster var ju obegränsade genom att han kunde föra oväsen och sprattla på scenen som ingen annan.

Det är sådant som dominerar underhållningsbranschen idag och som de vill få till ”kultur” – såpopperor, oändligt påkostade glittershower av ytliga effekter, skrattekörer som hjärntvättande vägledning av publiken, som om dennas imbecilitet tas för given när den måste orienteras i när den skall skratta, sensationalism för ingenting, och marknadsföring, marknadsföring och åter marknadsföring för att få pengar till att bekosta mera marknadsföring av värdelöst skräp som bara är till för att glömmas.

För trettio år sedan dukade redan Elvis Presley under för samma *freak*samhälle av droger och artificialitet in absurdum, som 42-årigt överviktigt plufsigt drogvrak, men han hade åtminstone sångröst och kunde hålla tonen. Michael Jackson kunde inte ens sjunga rent med den sångröst han inte hade..

Piskad till underbarn av sin pappa, och vid sin död beroende av så många mediciner, att det är svårt att avgöra vilken han dog av – vilket liv! – slutade Michael Jackson som Elvis motsats, endast 45 kilo enligt anoreximodet, medan Elvis fetmade ihjäl sig på

droger och skräpmat, och ändå var båda bara symptomatiska för ett helt samhälle. De flesta ägnar sig åt mediciner med kortsiktiga effekter men med beroendeframkallande bieffekter av oöverskådligt långsiktiga verkningar, och i stort sett hela västerlandet har gått på detta onaturliga hälsoskadliga bedrägeri, som gjort läkemedelsindustrin till en av världens mest lönsamma och hårdast etablerade, medan det egentligen bara handlar om legaliserat etablerat drogmissbruk. Man kan fråga sig hur någon människa kan vara så dum. Nu har dock en stor del av den amerikanska befolkningen fått stora skälvan, när det faktiskt visat sig, att vanliga ångstdämpande, sömngivande, uppiggande och smärtstillande mediciner, som i Michael Jacksons fall, kan leda till döden.

Och hur många å andra sidan ägnar sig inte fortfarande helhjärtat och frivilligt åt att dagligen punktera sina lungor med tobak, som om det var någon vits med att skaffa sina lungor nya färska hål varje dag med enbart försämrad lungkapacitet som följd? Indianerna drog aldrig halsbloss. Det är bara den vite mannen som är så dum att han med flit och avsiktligt missförstod hela grejen från början och omvandlade en stimulerande kultur till en destruktiv ovana och missbruk med lungcancer som nyalstrad onaturlig dödssjukdom till oavvisligt resultat.

Kort sagt, om Michael Jackson var störst och bäst, som gjordes till vad han var genom att hans liv förstördes från början, så är det ett betänkligt symptom på hela nöjesvärldens totala osundhet, där det dominerande elementet idag är rockband som går till övermänskliga överdrifter för att föra så mycket oväsen som möjligt med skrällande elgitarrer som görs öronbedövande för att inte säga öronförstörande genom förstärkare, som bara framhäver elmusikens totala nyanslöshet, då en elgitarr inte ens kräver musikalitet och låter precis likadant över hela världen vem som än rådbårkar den, liksom hamburgare smakar precis likadant över hela världen var man än inhandlar denna världsdominerande skräpmat.

Detta är nu ingen moralism eller snobbism utan bara ren realism.

En modern författares dilemma

Den senaste refuseringen gick till som så, att förlaget återsände manuset direkt utan att ha läst det. Efter 40 års refuseringar har man alltså kommit så långt, att förlagen till slut till och med refuserar möjligheten att ta del av ett erbjudet manus. Det har förut bara hänt vid Göteborgs Stadsteater.

En god vän menade, att det inte var något fel på mig som författare, utom två saker: Jag var inte död, och jag levde inte på 1800-talet. Jag kunde lugna honom i den första frågan, då jag oundvikligen en dag dock äntligen skulle bli fullkomligt död utan återvändo, om det kunde tillfredsställa honom, även om det dock tyvärr ännu kunde dröja ett bra tag, medan jag dock ingenting kunde göra åt det att jag levde nu och inte då. Jag kunde bara försöka trösta honom med, att jag som författare dock gjorde mina ansträngningar för att leva i alla tider och även 1800-talet.

Som modern författare är man alltså ensidigt hänvisad till gratispubliceringar på nätet, där visserligen vem som helst kan läsa en men inte i bokform utan bara från bildskärm, vilket de flesta föredrar att inte göra.

Så finns Vulkanförlaget, där vi varit aktiva sedan februari med hittills 52 publicerade titlar, men priserna där är höga, och det lämpligaste sättet att få ut sina böcker därifrån har visat sig vara att beställa dem själv, betala för sina egna böcker och skänka dem till vänner vid enstaka tillfällen. Det är i alla fall bättre än ingenting.

Problemkomplexet Stieg Larsson

Författaren hade just lämnat ifrån sig tre färdiga manus och visste att hans lycka var gjord, när han på väg till arbetet drabbades av hjärtinfarkt. Han var 50 år gammal och lämnade inga anhöriga efter sig utom en sambo sedan 32 år, som han delat en tvårumslägenhet med. Då han inte lämnade efter sig något testamente, utom ett gammalt obevitnat sådant utan laga kraft, gick enligt lagen allt till fadern och brodern i Umeå. Dessa ville till en början inte låta sambon få någonting, medan miljonerna av Stieg Larssons författarskap började rulla in i ständigt tilltagande ymnighet.

Efter tre år lät de henne få halva lägenheten. Det uppenbart självklart orättvisa i det totala förfördelandet av den kvinna författaren delat hela sitt aktiva liv med från arvtagarnas sida tycks inte ha bekommit arvtagarna avsevärt. Deras lagliga rätt till "millenniummiljonerna" är obestridlig, och därmed vill de låta det vara, vilket de slår vakt om med all laglig rätt, medan de kunnat visa någon vanlig mänsklig medkänsla och generositet. Det enda rimliga hade varit att de från början låtit henne få dela på arvet med dem, så att det delats på tre. Det är ju uppenbart att situationen uppstått genom rent slarv från Stieg Larssons sida (egentligen Karl Stig-Erland Larsson), vilket lätt kunnat justeras av arvtagarna genom en enkel juridisk åtgärd. Inget tecken på någon rimlig generositet i detta ärende, som uppenbart kräver högre mänsklig moral än lagens formalistiska bokstav, har de båda mindre begåvade arvtagarna visat. Saken har inte blivit bättre av att de följaktligen utsatts för skäligen påhopp av den avlidna författarens närmaste vänner. Felets ursprung måste dock tillvitats Stieg Larsson själv, som trots ständigt överhängande mordhot genom sitt engagemang mot högerextremistiska rörelser underlät att ha ett lagligt testamente i beredskap om något skulle hända, vilket tyvärr nu hände.

Nu håller de tre böckerna på att bli film, och den första går som bäst på biograferna. Den andra släpps i september och den tredje i november. Det är inget fel på den första filmen "Män som hatar kvinnor" (på engelska med den otroligt förvrängda titeln "The Girl with the Dragon Tattoo"), men man saknar mycket av boken i den, som visar en prunkande detaljriktighet av framför allt stort mänskligt intresse. Flera viktiga karaktärer har man i filmen lämnat därhän, och hur bra Sven-Bertil Taube än är som Henrik Vanger och Noomi Rapace som Lisbeth, så är Michael Nyqvist inte lika bra som Kalle Blomkvist. När vi läste boken upplevde vi den som den bästa svenska deckare vi läst, medan filmen, hur bra den än är, (särskilt berömvärdt är det arbete som lagts ner på stillbildssekvenserna, en viktig del i handlingen,) dock saknar det unikt humanistiska grepp som är författarens sänmärke.

Det imponerande med Stieg Larsson är den varma mänsklighet och djupa psykologiska insikt i den mänskliga faktorns hemligheter som får alla fasorna och gräsligheterna i hans roman att inte framstå som osmakliga. Andra författare har frossat i sex och våld med sådan stillöshet att det enbart blivit groteskt, medan Stieg Larssons mänskliga grepp gör det lika uthärdligt som alla Dostojevskijs värsta rysligheter. Därmed kan man dra den slutsatsen, när de andra två filmerna kommer, att det kanske är bättre att se filmerna innan man läser böckerna, så att man inte blir besviken på filmerna.

Andra filmer

Leo Tolstojs "Krig och fred", betecknad som den största roman som skrivits, har filmats fyra gånger, och alla fyra filmatiseringarna är framstående. En sådan bok går det helt enkelt inte att göra en dålig film på. Den första filmen kom 1956 med Henry Fonda som Pierre, Mel Ferrer som Andrej och Audrey Hepburn som Natasja och framför allt med den bästa Napoleon som gestaltats på film, här genom den ursprungligen tjeckiske skådespelaren Herbert Lom. I flera andra avseenden har denna amerikanska version regisserad av King Vidor även förblivit oöverträffad av de senare.

I den andra versionen, som var dubbelt så lång, var tyvärr Andrej mindre lyckad, medan regissören Sergej Bondartjuk gjorde en mycket övertygande Pierre och Ludmila Saveljeva en helt äkta Natasja. Den tredje versionen var BBC:s omfattande TV-serie i 20 delar från 70-talet med Anthony Hopkins som Pierre och Alan Dobie som Andrej, som förblivit den boktrognaste versionen hittills. Dock har den överträffats i årets italienska version i fyra avsnitt om sammanlagt åtta timmar med en helt internationell rollbesättning och med åtminstone Kutuzov och Nikolaj Rostov som tvättäkta ryssar, medan Pierre var tysk (Alexander Beyer) Natasja var fransyska och Andrej var italienare (Alessio Boni), som tveklöst är den bästa Andrej hittills.

Det är karaktären Andrej som lyfter romanen och gör den intressant för alla tider. Leo Tolstoj skrev en annan roman och ett antal noveller om en viss furst Nekhljudov, som är hans författarskaps intressantaste karaktär, och som Andrej i "Krig och fred" är hans största utveckling av. Denna karaktär (Andrej/furst Nekhljudov) var formad på Leo Tolstojs bästa vän, som dog alltför ung. Man kan ifrågasätta mycket i Leo Tolstojs författarskap men icke de böcker som behandlar denna karaktär.

Vad som framför allt missfärgar "Krig och fred" är den ryska patriotismen, som i stället för att försöka gå till rätta med Napoleons karaktär och förstå den helt sonika går in för att avrätta den. Resultatet blir ett mycket ensidigt och ytligt porträtt av Napoleon, som kan beskrivas som tendentiöst ur rysk patriotisk synpunkt. Leo Tolstoj tog själv avstånd från denna ryska patriotism senare för att i stället gå till den motsatta ytterligheten, främst gestaltad av Konstantin Levins bror i "Anna Karenina", den totala självväldiga anarkisten. Sedermera har Leo Tolstoj med rätt eller utan beskyllts för att främja bolsjevikerna, som sedermera gjorde sig skyldiga till den värsta och mest långvariga terrorn i Rysslands historia. Kort sagt, Leo Tolstoj var inte utan fläckar.

Det är dock och förblir karaktären furst Nekhljudov/Andrej, som kan tolkas till den karaktär Leo Tolstoj gärna hade velat bli men aldrig nådde fram till, det enda bestående idealet i hans liv, medan alla andra föll.

Den främsta förtjänsten i King Vidors film från 1956 är kanske just den mer nyanserade tolkningen av Napoleon. Den filmen tar en mera neutral och saklig ståndpunkt i förhållande till Napoleon i framför allt skildringen av återtåget och inte minst åskådliggörandet av den kritiska övergången av Beresina, som alla de senare versionerna och även Tolstoj själv förtränger. Napoleon var trots allt en betydligt mer komplex och mindre brutal buse än Hitler, som han orättvist jämförts med, en jämförelse som bara kan bottna i total okunskap.

En annan sådan klassiker som filmats ett antal gånger med bländande succé varje gång är William Makepeace Thackerays "Fåfångans marknad" ("*Vanity Fair*"), som faktiskt blev den första färgfilmen 1935 i regi av Rouben Mamoulian ("*Blod och sand*", "*Zorros märke*", "*Drottning Christina*" m.fl.). Den bästa filmatiseringen hittills var väl den engelska BBC-serien i fyra delar från 60-talet med Susan Hampshire som den

oemotståndligt klipska skönheten Becky Sharp. I den nya versionen av den indiska kvinnliga regissören Mira Nair (med bl.a. *"Salaam Bombay"* och *"Monsoon Wedding"*) är det bildspråket som firar triumfer – filmen är en fest för ögat från början till slut, medan samtidigt skådespelarprestationerna är de bästa tänkbara, med Reese Witherspoon i huvudrollen som glänsande primadonna och den alltid frappante Gabriel Byrne som hennes höge beskyddare på gott och ont. Det är svårt att klämma in en sådan väldig roman i en vanlig spelfilm, och detta är väl det enda man kan anmärka på att filmen inte helt har lyckats med. Den gick aldrig upp på svensk biografrepertoar, tydligen då svensk filmindustri ansåg den svenska publiken inte bildad nog att kunna uppskatta en sådan överdådig kostymfilm, och därmed låtit den svenska publiken förbli lämnad i mörkret – ett känt svenskt kulturfenomen: man vill inte ta risker. Det enda icke riskabla i kulturbranschen är att satsa på den vulgära smaken. Därför domineras media fullständigt av skvallerpress, såpoperor, meningslösa sportprogram för underhållning av den obligatoriska fanatiska stressen och naturligtvis mycket våld och sex – ju mera, desto mera säkert och lönsamt. Ju finare kvalitet, desto färre förstår sig på det, och desto mera riskabel blir lönsamheten. – Romanen var för övrigt Leo Tolstojs favoritroman och kan betraktas som en förlaga till *"Krig och fred"* – Thackerays syrligt skarpa och hänsynslösa realism med klinisk illusionsfrihet och snudd på cynisk bitterhet blev hörnstenen för Leo Tolstojs författarskap. Framför allt är romanen ett av de främsta litterära mästerverken i engelsk litteratur, som även skaffat sig den berömdheten att visa sig vara en av de bästa tänkbara läroböcker i engelska för utländska studenter och tål därmed en jämförelse med Gibbons *"Det romerska rikets nedgång och fall"*, Swift, Dickens och Shakespeare.

En annan outslitlig klassiker och kanske en av de mest klassiska filmer som någonsin gjorts var *"A Man for All Seasons"* från 1966 i regi av Fred Zinnemann om fallet Sir Thomas More, som spelas av Paul Scofield när han var som bäst, medan busen Robert Shaw gör en suverän Henrik VIII. Andra roller är Orson Welles som Wolsey, Vanessa Redgrave som Anne Boleyn, Wendy Hiller som Mores hustru, Susannah York som hans dotter, en ung John Hurt som den viktiga birollen Richard Rich, Leo McCarey som en praktfull skurk i Thomas Cromwell och Nigel Davenport i sin kanske mest imponerande roll som Norfolk, en av filmens yppersta rollgestaltningar – men hela filmen svämjar över av sådana, från alla huvudroller till de enklaste biroller. Manuset är av Robert Bolt (som bl.a. också skrev *"Lawrence av Arabien"*) i bearbetning av sin egen pjäs, vilket manus är så fullödigt och väl förverkligat i en så överväldigande övertygande regi, att ingen historiker, Shakespearekännare, filmentusiast eller pedant av något slag kan finna någon tillstymmelse till miss i detta exempel på filmad teater när det är som allra bäst. Shakespeare är oöverträffad som dramatiker, vem han än var, men i denna film har filmkonsten kommit så nära Shakespeare att den når upp till full jämställdhet.

En nästan lika imponerande film av helt annat slag var läkarhistorien *"Dragonfly"* (*"Trollsländan"*) om ett gift läkarpar i ett idealiskt äktenskap där hon förolyckas under ett uppdrag bland indianerna i Venezuelas bortersta djungler. En buss med henne ombord råkar ut för ett ras och spolans ner i en floddravin där alla förolyckas, men inte alla lik hittas. Naturligtvis börjar hon spöka för sin man genom att förmedla budskap till honom genom sina tidigare barnpatienter på ett sjukhus. Det hela blir rena thrillern. Vad har hänt egentligen? Mysteriet bara tornar upp sig hela tiden, tills han äntligen själv far till Venezuela för att reda ut den traumatiska problematiken. Vad som väntar honom där är en så utomordentlig överraskning, att det tar tid att hämta sig från denna film, som därjämte är makalöst skickligt och vackert gjord. Historien är så verklig i all sin totala

mänsklighet, att den måste vara byggd på en verklig händelse. Hur övernaturligt allting än verkar så är logiken ändå total i all sin tragiska men utomordentligt mänskliga självklarhet. Kevin Costner gör huvudrollen.

Den udda norska filmen *"The Beautiful Country"* om en halvvietnames med okänd amerikansk far som försvunnit efter Vietnamkriget, som ger sig ut på ett förtvivlat sökande efter sin far och slutligen finner honom (Nick Nolte) är också oförglömlig i sin gripande nästan dokumentära prägel, där man får en mycket upplysande inblick i vad människosmuggling egentligen handlar om – det handlar bara om förnedring, där människor utnyttjas till maximum bara för att de hamnat i en förtvivlad belägenhet och därför gör vad som helst för att ta sig ur den. Hans Petter Molands film håller sin stränga obevekligt dokumentära stramhet och gripande enkelhet ända till slutet.

Det har gjorts två filmer om *"Flight 93"*, det fjärde flygplanet den 11 september 2001 och det enda som missade sitt mål, men den andra är bättre, som heter *"United 93"* som är rakare. Båda är konsekvent dokumentärt realistiska, men *"Flight 93"* mindre så och mera sentimental.

En annan klassiker av liknande kaliber är John Hustons *"Målaren på Moulin Rouge"* (1952) om Toulouse-Lautrec byggd på Pierre La Mures roman, som fortfarande är den bästa av alla Moulin Rouge-filmer och särskilt imponerande genom sin minutiösa rekonstruktion av miljöerna och den ingående psykologiska skildringen av målaren själv, här oöverträffbart gestaltad av José Ferrer. Detta var även Zsa Zsa Gabor's bästa film i rollen som Jane Avril.

En mycket udda film var *"Whale Rider"* från Nya Zeeland på en annan sann historia om maoriernas förhållande till valar, där en liten flicka har huvudrollen, som är enda barnet i en anrik maorisk krigarfamilj och utsätts för konsekvent mobbning bara för att hon har "fel" kön. Filmen är dystert och blir bara värre hela tiden, tills den stora vändningen inträder, som är något av det mest imponerande som filmats i naturväg. Filmatiseringen av hur de maktlösa människorna kämpar för att rädda en hel flock strandade valar med den lilla flickans otroliga insats som kulminering kan aldrig glömmas.

En annan filmad teater av oöverträffat slag var Elia Kazan's *"Gentleman's Agreement"* från 1947 med Gregory Peck och Celeste Holm som de två ledande journalisterna, där han får uppdraget att kartlägga antisemitismen i USA och därför utger sig för att vara jude själv. Elia Kazan fick en välförtjänt Oscar för sin utomordentliga regi i denna laddade film, som håller en gastkramad av spänning hela vägen fastän egentligen ingenting händer. Det är dialogen som är så suveränt imponerande och lysande, att denna film måste betecknas som ett annat exempel på filmad teater när den är som allra bäst. *"Linje Lusta"* med Vivien Leigh och Karl Malden några år senare av samma regissör är lika lysande. Här har det dock kompromissats med Tennessee Williams pjäs, då filmen uteslutit pjäsens råaste och viktigaste replik. Hade Marlon Brando fått göra sig skyldig även till den hade även han fått en Oscar för sin busroll – nästan alla andra fick det.

Elia Kazan blev senare mycket kontroversiell då han vittnade mot kommunisterna i McCarthy-förföljelserna, vilket fick den brännmärkte regissören Abraham Polonsky, som sedan inte fick göra film på 20 år, att fälla yttrandet, att Elia Kazan borde ha skjutits där och då. Man kan se hans andra mångbelönda film *"Storstadshamn"* som hans försvar i debatten, där Marlon Brando i sin kanske enda sympatiska roll någonsin skvallrar på gangsters och får fan för det och det ordentligt. Elia Kazan fyller 100 år nu i september.

Vad ska man då tycka om Scorseses motsvarighet till naken amerikansk realism i ”*Gangs of New York*” med Leonardo di Caprio som hunsad irländare och Daniel Day-Lewis (äkt irländare) som rasistisk amerikansk översittare i en så vidrig roll, att man inte kan fatta hur en begåvad skådespelare kan vilja göra något sådant? Det tar tre timmar innan han dör, och den långa transportsträckan fram till dess är smockfull av episka våldsscener. Imponerande epik förvisso, men ändå bara naket våld och sex hela vägen, som i de flesta av Scorseses filmer. Då har Hitchcock-serien med mest gamla svartvita klassiker från 40-talet varit desto mera prisvärda i all sin svartvita enkelhet men desto mera bländande regi och raffinerade psykologi.

Några udda filmer till sist: inför firandet av 40-årsdagen av månlandningen den 21 juli visades den australiensiska ”*The Dish*” med Sam Neill i huvudrollen som chefen för det observatorium ute på den australiensiska fårvischan som fick i uppdrag att sända månlandningen till alla världens TV-stationer. Tekniska problem uppstod, huvuddatorn kraschade, man fick problem med stormväder som hotade hela observatoriet med haveri, och så vidare, men allt lyckades till slut ändå, och inför en sådan film är det svårt att fatta hur någon kan betvivla att denna månlandning ägde rum, vilket *freaks* världen över dock har gjort sedan dess – i 40 år!

”*Proof*” med Anthony Hopkins som äntligen avlidet dement matematiksnille med diverse problematiskt arvgoods i släptåg för sin stackars dotter Gwyneth Paltrow att ta hand om var visserligen intressant men väl matematiskt teoretisk av ungefär samma mänskliga främlingskap som ”*A Beautiful Mind*” med Russell Crowe och lika tålamodsprövande men mindre snillrik. Då var ”Hotet från underjorden” betydligt roligare i all sin totala otrolighet med Kevin Bacon i sin bästa form (som har en förunderlig förmåga att alltid få de mest befängda och absurda filmer att framstå som bra bara för att han är med i dem) om forntidsmonster (slemmiga gigantmaskar) som dyker upp från underjorden i öknen och slukar folk levande. På engelska hette filmen ”*Tremors*”, alltså ”Jordskalv”, vilket säger mer om filmens karaktär. Tempot och humorn står mycket högt i denna kvalificerade skälmfilm.

Inte heller den första Hannibal-filmen var så dålig som hette ”*Hannibal rising*” som ger en helt trovärdig bakgrund till hela eländet i regi av Peter Webber med Gaspard Ulliel som en ung och elegant Hannibal med ohyggliga trauman från kriget och anmärkningsvärt nog Li Gong, den berömdaste av alla kinesiska skådespelerskor, som hans kvinnliga mentor och enda vän. Han tar i tur och ordning hämnd på alla de gräsliga krigsförbrytare som massakrerat hans familj i Litauen, och det kan inte hjälpas att man jublar varje gång han lyckas.

Värre var det med ”*The Exorcist – the Beginning*” med Stellan Skarsgård som den hårt prövade exorcisten med även han svåra trauman från andra världskriget, som får i uppdrag att utreda en satanistisk kyrka i Egypten med naturligtvis förfärliga konsekvenser som bara stegras hela tiden intill det löjliga. Det märkliga med filmen är att den är gjord av ingen mindre än Renny Harlin, finländaren som även gjorde den tänkvärda ”*Deep Blue Sea*”, där Stellan som marin vetenskapsman blir uppäten av hajar, och piratfilmen ”*Cutthroat Island*”, där man kan se finska flaggan skymta under en vild flyktscen på gatorna i det gamla Kingston i Jamaica på 1700-talet. Varför inte? Hans filmer är alltid dådkraftiga och ibland mycket effektiva *action*-rullar, och trots genren har han aldrig upprepat sig. En annan thriller, ”*Long Kiss Goodnight*”, av honom med Geena Davis (från ”*Cutthroat Island*”) i en psykologiskt kluven agentroll är faktiskt riktigt intressant.

Min vän Abasverus, del 90: Finland.

Första gången jag hörde talas om Finland var i Rom strax efter mitten av 1100-talet. Påven övervägde då att sanktionera ett korståg planerat av den nordiske svenske konungen Erik Jedvardsson mot öster. De kristna i Norden hade då länge plågats av vilda hedningars plundringståg som kom från öster. Dessa österländska hedningar var inte ryssar, som då redan var grekiskt kristnade, utan virer och finnar.

Erik gjorde sitt korståg och kristnade Finland, det vill säga, han placerade en biskop Henrik i det nygrundade Åbo att kristna dem. Och därmed var Finland geografiskt och kulturellt blivit en del av världskartan och förenat med Norden, närmare bestämt med Sverige.

Men även ryssarna var intresserade av de finska jungfruliga utmarkerna, och den rivalitet som uppstod mellan Sverige och det ryska Novgorod om Finland blev till en mer än 600-årig fejd. Svenskarna hade till en början initiativet, de trängde ända fram till Neva år 1240 och hade i Birger Jarl en underbar hövding som på allvar gjorde Finlands sak till Sveriges, och en annan duktig jarl Torgils Knutsson grundade städer som Viborg och Gökstrand, Keksholm och Landskrona, sedermera Leningrad. Även han kom ända till Neva men lyckades inte krossa Novgorod, som ju även det i forntiden var anlagt av svenskar. Formellt fick finnarna lika rättigheter med svenskarna och alla andra nordiska folk år 1462, då den store svenske lagstiftaren Magnus Eriksson genom ett kungabrev förklarade Finland likställt med Sverige: de tu voro ett i lust och i nöd och skulle i döden blott skiljas. Om denne konung Magnus Eriksson och hans skicksedigra öden hoppas jag ännu få tid till att tala närmare om längre fram, då jag var hans hustru Blanka av Namurs favoritastrolog.

Gränsen mellan Sverige och Ryssland, mellan västerlandet och österlandet, mellan den katolska och den ortodoxa kyrkan, mellan latinsk och grekisk kultur gick då redan sedan 1323 längs Systerbäck på Karelska Näset till Ladoga och försköts norr därom under årens lopp ständigt vidare åt öster. Olofsborg anlades 1475 och Kajaneborg omkring 1650. Även Fiskarhalvön vid Vita Havet blev tidigt finsk.

Den förste store finske kulturpersonligheten var en fattig och klen student vid Martin Luthers hov i Wittenberg som hette Mikael Olofsson kallad Agricola från Pernå socken i Finland, de östligaste svenskbygderna. Det hade bött svenskar i Finland sedan urminnes tider, de äldsta fornfynden i Finland tyder redan de på en bondkultur influerad söderifrån och västerifrån men icke österifrån, efter vikingatidens hastiga onda och bråda slut blev plötsligt finnarna och virerna de nya sjörövarna, genom Erik Jedvardsson den Heliges korståg tuktades dessa, och först genom Mikael Agricolas reformatoriska verksamhet fick finnarna ett eget skriftspråk. Det var dåligt, men det dög i brist på annat och förbättrades med åren.

En god tid för Finland var hertig Johans tid på Åbo slott, som han utsmyckade och gjorde till en glansborg. Han var gift med den polska prinsessan Katarina Jagellonica, och de smidde planer på att lösrycka Finland från Sverige och ställa det under Polen.

Baltikum hade civiliserats och tuktats och tvångsdöpts av tyska riddare, och det finsk-ugriska folket kurerna hade därigenom trängts norrut till Estland. Det tyska väldet i Baltikum sprack omsider, därmed utlämnades esterna åt den ryske tsar Ivan den förskräckliges godtycke, och hellre än att acceptera detta ställde sig Reval under svenskt beskydd och bad om nordisk hjälp. Erik XIV gav den hjälpen och införlivade Estland med Sverige. Ännu längre gick det under hans brorson Gustav Adolfs

regering: under den stora oredan i Ryssland belägrade denne Pskov vid sjön Peipus sydända och åstadkom freden i Stolbova 1617, varvid Sverige nu omfattade utom Finland även hela Karelen, Ingermanland, Estland och Kurland, alltså alla kuster omkring Östersjön ända ner till och med Riga. Och Sverige förvaltade dessa områden väl. I Finland instiftades Åbo Akademi av Per Brahe 1640 som även anlade städerna Nyslott, Villmanstrand, Fredrikshamn, Kristinestad, Jakobstad, Brahestad, Kajaneborg och Sordavala vid Ladoga. Det var han som sade: "Jag var med landet och landet var med mig väl tillfreds." Det var han som innehade Sveriges vackraste slottsläge: från Brahehus överblickade han Vättern och Visingsö mot den nedgående solen i väster. Han var en av sin tids rikaste män.

Den svensk-finska storhetstiden varade i nästan 200 år, om man räknar den från Gustav Wasa fram till Karl XII:s nederlag vid Poltava 1709. Högst nådde den under Gustav Adolfs och hans hjälpreda Axel Oxenstiernas tid. Men Gustav Adolf stupade blott 38-årig vid det blodiga slaget vid Lützen, varvid det trettioåriga kriget blev femton år längre. Axel Oxenstierna fortsatte dock hans verk efter hans död och försökte i viss mån styra den slösaktiga drottning Christina, som dock ändå nästan lyckades ruinera Sverige. Hennes kusin Carl Gustav var en våldsam krigare som väl krigade ihjäl sig på utländska slagfält, och hans son Carl XI var en envis åsna som gjorde farliga anspråk på maktfullkomlighet, vilket ingen i Sverige hade gjort förut. Denna maktfullkomlighet ärvdes av hans son Carl XII, som hela världen förklarade krig emot i avsikt att göra slut på den svenska stormakten. Carl XII antog utmaningen som en man och besegrade i tur och ordning alla sina fiender utom den siste, som var tsar Peter den store. Kraftmätningen dem emellan nådde sin klimax i slaget vid Poltava nere i Ukraina 1709 var Carl XII:s fullkomliga underläge utnyttjades till fullo av tsaren och Sverige oskadliggjordes politiskt i grunden för århundraden framåt.

Därmed var det fritt fram för ryssen. Han erövrade, brände, skövlade och utplånade all civilisation från hela Baltikum på nolltid, han grundade och byggde Sankt Petersburg med svenska krigsfångars slavtjänsts hjälp vid Nevas utflöde var tidigare de svenska fästena Landskrona och Nyen hade legat, och sedan fortsatte han med Finland. Viborg och Keksholm brände och skövlade han, Borgå brände och skövlade han, det av Gustav Wasa grundade Helsingfors brände och skövlade han, och även Åbo brändes och skövlades. Ryssarnas framfart i Finland var värre än mongolernas och hunnernas i Europa under medeltiden. 25% av Finlands befolkning dog i pest, av svält, mördades eller bara försvann om de inte flydde. 121 församlingar av 190 var utan präster, skärgårdar och kuster avfolkades helt, och Åland var i sju år tomt på folk. I ödemarkerna förekom det ett evigt gerillakrig som drabbade den fredliga allmogen hårdast då ryssarna vedergällde civilbefolkningen för de laglösa gerillakrigarnas motstånd. 1716 föll det sista svenska fästet i Finland som efter intagandet sprängdes i luften av ryssarna. Ryssarna kom med endast förstörelse och lämnade ingenting konstruktivt efter sig. Det tog 50 år för Finland att återhämta sig efter denna nationella fullkomligt oförtjänta och orättvisa katastrof i form av övervåld österifrån.

Och detta var endast början till slutet för det svenska Finland. Så länge finländaren Arvid Bernhard Horn ombesörjde förnuftig styrelse i Sverige härskade freden och återhämtningen, men denne störtades 1738 av ett gäng chauvinister och revanschister som inledde ett fatalt och snöpligt revanschkrig mot Ryssland som bara kunde sluta mer än illa. För att ryssar aldrig mer skulle våga sig in i Finland byggdes

det väldiga sjöfästet Sveaborg utanför Helsingfors som blev sin tids största och dyraste fästningsbygge. I Gustav III:s krig mot Ryssland gick det inte enbart dåligt, men trots den avslutande marina segern inne på ryskt område blev det fred utan gränsförändringar. Gustav III dog som det första offret för den franska revolutionens nya monarkiavskaftningstidevarv: han blev mördad som president Lincoln på sin egen favoritteater.

1807 beseglades Sveriges och Finlands sedan 650 år gemensamma öde då Napoleon tvingade tsar Alexander på knä vid mötet i Tilsit. Napoleon övertalade Alexander till att tvinga Sverige in i kontinentalsystemet genom ett angrepp på Finland. Om Alexander gjorde detta skulle han sedan få fria händer med Turkiet och Konstantinopel, som tsaren varmt åtrådde. För Napoleon var nämligen Sverige en nagel i ögat såsom Englands bundsförvant och hans enda återstående opponent i Europa. I Sverige härskade Gustav IV Adolf, en inskränkt, envis och småaktig kung som dock visste vad som var rätt och aldrig gav efter på den punkten. Ryssland angrep Finland på lömskaste tänkbara vis (genom att räcka fram handen med ett leende till fred och i den andra handen bakom ryggen ha den skarpslipade dolken beredd till effektivt dödshugg), men motståndet i Finland uteblev inte. Under Adlercreutz, Döbeln och Sandels vann svenskarna en rad berömliga små segrar som dock inte räckte till mot den ryska övermakten. Ryssarna fick som Napoleon ville, Napoleons och Alexanders plan gick i lås, precis som Hitlers och Stalins ett drygt sekel senare, svenskarna måste utrymma Finland, och den stackars svenske konungen Gustav IV Adolf, som in i det sista framhärdade i att vilja göra vad som var rätt, avsattes och tvingades i evig landsflykt.

Den avgörande händelsen i detta för Ryssland, Napoleon och Alexander vanhedrande övervåld mot ett litet fredligt land var fästningen Sveaborgs fall. Sveaborg belägrades av en rysk skara som inte översteg försvarsmanskapet i antal. Men ryssarna behövde inte vara militärt överlägsna, ty de hade ju obegränsade resurser i form av monetära övertalningsmedel, och den svenske befälhavaren på Sveaborg var inte omöjlig att tala till rätta med sådana medel. Efter hemliga underhandlingar uppgav han fästningen utan strid. Om Sveaborg hade vågat uthärda och denne ende man varit en ärans man hade Finland aldrig blivit ryskt, och Sverige-Finland hade som Englands bundsförvant kunnat uthärda de sista åren före Napoleons fall och överlevt såsom en ärans dubbelnation med ett stadgat historiskt rykte.

Sålunda slets Finland med våld ifrån sin sexhundraåriga äkta hälft Sverige och lades under självhärskardömet, det vill säga diktaturen Ryssland. Vad blev resultatet av detta för Finlands egen del? Resultatet blev både exotiskt och intressant.

För det första upphörde Finland att utvecklas. Det stannade i tiden och i växten. Under Sveriges beskydd hade ständigt lagstiftningen hållits aktuell och fri från damm; med ens upphörde all lagstiftning, genom att Ryssland hade en annan lag och den svenska lagstiftningen ej längre kom Finland till del.

Kejsar Alexander I lovade Finland ett visst inre självstyre, och han höll sitt ord, men han sammankallade aldrig riksdagen mer än den första gången, och Nikolaj I sammankallade den aldrig. Som samhälle stannade Finland i växten. Det smittades av den ryska samhällssjukan: ett hopplöst motsatsförhållande utan bryggor mellan folk och aristokrati, och i Finland blev folket finnarna och aristokratin svenskarna, och klyftan där emellan vidgades ständigt i en allt ondare cirkel, medan i moderlandet Sverige den moderna lagstiftningen och nya författningen omöjliggjorde sådant.

Finland isolerades från västerlandets demokratiska natur, och i brist på den uppkom i stället dessa krampaktiga filosofiska försök att fylla frihetens vacuum, som redan Tyskland och Ryssland drabbats av: hegelianerna.

Hegelianerna ville med våld om så skulle behövas släta ut samhället till en tillplattad enhet utan utbölingar. I Finland ville de utrota svenskarna och göra dem finska-talande. I Ryssland ville de utrota alla folk inom Rysslands gränser som inte talade ryska och med våld tvinga dem att bli ryssar. Sålunda ville de utplåna både finskheten och svenskheten i Finland. Och i en odemokratisk nation är folk dumma nog att lyssna till vem som helst som bara skriker högt nog och även att ta honom på allvar.

I Finland var det fanatikern Johan Vilhelm Snellman. Han var själv född i Stockholm och en hundraprocentig svensk men ville i sann hegeliansk anda utplåna inte bara sig själv utan även med sig alla svenskar i Finland, och de var en sjundedel av Finlands befolkning. Och de som var galna nog att lyssna till hans förvirrade svammel förkastade sina svenska namn och tog sig finska namn i stället. Ingenting ont om finskheten, men det var ingenting ont med svenskheten heller, och det var endast den som alltjämt kulturellt förenade Finland med Norden och höll det utom den ryska diktaturens slaveri.

Nikolaj I:s epok gick i graven i stormmörker: Krimkriget ledde till att fransmän och engelsmän hänsynslöst satte finländska städer vid kusten i brand bara för att Ryssland erövrade Finland. Hur litet Finland sympatiserade med Rysslands sak och hur mycket det sympatiserade med Västeuropas gav fransmännen och engelsmännen blanka fan i: för deras del var Finland ryskt och inte längre civiliserat. Sålunda bestraffades den av Ryssland våldtagna jungfrun Finland för att Ryssland hyste begärelse efter sin nästas fru, det vill säga Turkiets Konstantinopel. Finlands en gång tredje största stad Uleåborg samt Brahestad, Hangö och Gamla Karleby förstördes helt meningslöst. Och Finland kunde ingenting göra utan endast som vid tidigare oförtjänta ofreder gråta och uthärda, kämpa och dö, för den frihet som sedan 1809 redan var förlorad.

Ty fastän den var förlorad var den värd att kämpa för. Det visade snillen som Elias Lönnrot, "Kalevalas" diktare, och Johan Ludvig Runeberg, den störste skalden och idealisten i Finland före Sibelius. Runeberg skapade i ord vad Sibelius skapade i toner: en evigt storslagen sång till den drömda frihetens ära. Runeberg idealiserade och dramatiserade det svensk-ryska kriget 1808, varvid Finland våldtogs av ryssen, och framhöll allt det uppbyggliga i svenskarnas trots allt beslutsamma försvar mot en övermäktig fiende; och med dikten "Kung Fjalar" gjorde han sin egen finländska kultur till det nordiska vikingalynnets enda alltjämt naturliga och friska banérförare: den dikten sammanfattar alla isländska sagor. Dess pathos har endast överträffats eller uppnåtts av Sibelius. Finland *levde* i sin isolering i den ryska diktaturens skugga, och det hade hon hittills bara *börjat* bevisa. Mer skulle följa.

Med kejsar Alexander II, den bästa av alla tsarer, började den nya tiden. Det blev en storhetstid för Finland som för Ryssland. I Ryssland återvände Dostojevskij från Sibirien, Leo Tolstoj skrev sina mästerverk, Tjajkovskij och Musorgskij gav den ryska musiken beständigt renommé, och hela världen utom USA uppblomstrade under 1860-talet som aldrig tidigare. Denne tsar gav Finland allt utom den yttersta friheten. Finländare slapp göra militärtjänst för Ryssland, utan deras militärtjänst var endast lokal till det egna fäderneslandets försvar. Finland fick egen valuta, all rysk kontroll på näringslivet släpptes, och det finska språket fick samma sociala status som

det svenska. Vissa gick till överdrift som Snellman, och de ryska generalguvernörerna i Finland tenderade att understödja finskhetens sak mot svenskhetens, då Ryssland ännu aldrig har blivit fritt från sin fruktan för Sverige. Allt fler bytte sina namn till finska, som Georg Forsman (Yrjö Koskinen), Alexis Stenvall (Aleksis Kivi), Johannes Brofelt (Juhani Aho), Axel Gallén (Akseli Gallen-Kallela) med flera. Det är ganska typiskt att få var så högt uppsatta ärkesvenskar till börden som de två mest fanatiska finskhetsivrarna Snellman och Forsman-Koskinen. Svenskheten i Finland motarbetades definitivt av ödets gång och historiens utveckling och har sedan den första befolkningsstatistiken 1880 oavbrutet gått tillbaka.

1881 mördades den bästa av alla tsarer på öppen gata av en bomb som samtidigt mördade ett antal oförargliga civila. Djävulen besatte Ryssland, och martyrens son Alexander III förklarade krig mot den. Liksom Nikolaj I respekterade han motvilligt Finlands särställning och gjorde ingenting åt att inskränka den. Detta var till stor del hans danska gemåls förtjänst, som talade svenska, och den kejsarliga familjen gjorde varje sommar kryssningar i Finlands skärgård och kom därvid i kontakt med folket, vilket stärkte Finlands och tsarens sympati och respekt för varandra. Men i och med denne siste kompetente tsars bortgång tättnar mörkret över Ryssland och Finland.

(forts. i nästa nummer.)

Dramat om Sidney Reilly

Det finns åtskilliga frågetecken kring fallet Sidney Reilly, alias Sigmund eller Solomon Georgievitj Rosenblum, född 24 mars i Odessa 1873 eller 1874, avrättad genom fusiljering av bolsjevikerna i en skog utanför Moskva den 5 november 1925. Ett fotografi av liket har presenterats liggande på rygg i ett bårhus, men ett sådant fotografi kan lätt fabriceras, och ryktena om att han överlevde sitt sista försvinnande har varit envisa och omöjliga att jäva. Vad som står utom allt tvivel i hans liv är följande:

Att han definitivt är förebilden för Ethel Voynichs karaktär Arthur Burton i romanen "Spyflugan", där detaljerna om Arthur Burtons exil och vedermödor i Sydamerika stämmer exakt överens med Sidney Reillys. Det finns ingen anledning att betvivla deras romantiska förehavanden i Italien.

Hans första hustru var Margaret Thomas, en tjugohårig rödhårig skönhet gift med en mycket äldre men rik präst från Wales, som han lärde känna som turister i Sankt Petersburg 1897. Prästen dog följande år i mars, varpå Sidney och Margaret gifte sig i augusti. Hon vägrade någonsin att skilja sig fastän äktenskapet förblev barnlöst. Hennes rikedomar efter sin första mans bortgång fick Sidney aldrig tillgång till.

Den andra hustrun Nadine Massino var gift med en assistent till Rysslands marinminister. De möttes 1911, och fastän maken inte var svår att övertala till skilsmässa blev Nadine inte fru Reilly förrän 1916 på grund av bland annat kriget. De gifte sig då ortodoxt i den grekiska katedralen i New York. Även det äktenskapet förblev barnlöst.

Den tredje hustrun var Pepita Bobadilla, en skådespelerska som han mötte i Berlin i december 1922. Hon var änka efter skådespelförfattaren Charles Haddon-Chambers, och de gifte sig 18 maj 1923. Liksom Nadine hade Pepita ingen aning om Margarets existens. Nadine gifte sedermera om sig med Gustav Nobel och överlevde andra världskriget men förblev alltid okunnig om Margarets existens. Margaret förblev den

enda av sina fruar han försökte få ut skilsmässa från. Det nederlaget ledde förmodligen till det faktum att han aldrig försökte igen med någon av sina senare.

Sidney Reillys berömdaste förhållanden är dock det med Ethel Voynich (Lily Boole) och Caryll Houselander, en kristen mystiker som torde ha varit den som älskade Sidney Reilly mest. Deras förhållande varade 1920-23, och efteråt blev hon en mycket framstående kristen författare inom den katolska uppbyggelselitteraturen. Reilly synes ha uppfostrats av sin polska fosterfar (Grigori Hersch) till katolik, sedan blivit buddhist under åren i Kina, sedan omfattat den rysk-ortodoxa kristendomen men även av naturliga skäl varit mycket intresserad av judaismen. Han var djupt insatt i alla fyra riktningarna, och hans religiösa åskådning synes ha varit snarare filosofiskt andlig än fanatiskt religiös.

Reillys bästa vän var väl Mansfield Cumming, hans chef i den brittiska underrättelsetjänsten fram till sin död 1923. De nära kontakterna med Lloyd George och Winston Churchill finns väl dokumenterade. I Ryssland var hans främsta vänner advokaten Sasja Grammatikov, som aldrig blev klok på Reilly, och Kerenskij's krigsminister Boris Savinkov, varmt beundrad av Churchill. Huvudkällan till vår kunskap om Reilly kommer från hans mångårige vän och kollega Bruce Lockhart, Churchills spion- och säkerhetschef i andra världskriget, som berättar om honom redan i *"Memoirs of a British Agent"* (1932) om dock i nödvändigt sparsamma ordalag, medan det var dennes son Robin Bruce Lockhart som skrev *"The Ace of Spies"* om Reilly 1967, som låg till grund för TV-serien 1983 med Sam Neill i huvudrollen i kompetent dramatisering av Troy Kennedy Martin. Sedermera har Andrew Cook skrivit nya böcker i ämnet. Både Robin Bruce Lockhart och Andrew Cook påstår åtskilligt med tvärsäkerhet som aldrig kan bevisas.

De ryska myndigheterna kungjorde Reillys död redan 28 september 1925 utanför dåvarande Leningrad i partitidningen *Izvestia* medan den "officiella avrättningen" skall ha ägt rum i en skog utanför Moskva 5 november 1925. Det står klart från början att dessa båda uppgifter motsäger varandra. Andra ryska källor hävdar med bestämdhet att han ännu levde 1926 och var på fri fot 1927. Felix Dzerzjinskij, som sannolikt "räddade" bolsjevikernas revolution och diktatur genom sina kraftfulla åtgärder sommaren 1918 och skapade Tjekan, sedermera GPU, sedermera NKVD och KGB, dog plötsligt under oklara omständigheter 20 juli 1926 endast 48 år gammal nio månader efter Reillys "officiella avrättning". Lenin, hopplöst skadskjuten av Fanny Kaplan 30 augusti (Dzerzjinskij's födelsedag) 1918 med en kula i nacken som inte kunde avlägsnas förrän nästan fyra år senare, vilken operation då ledde till tre slaganfall som paralyserade honom, reducerades gradvis till ett redlöst vårdpaket fram till sin äntliga död 1924 vid 53 års ålder. Trotskij drevs i landsflykt av Stalin och mördades 60 år gammal i Mexico 1940 av en av Stalins agenter. Kort sagt, i längden blev alla totala förlorare på den ryska bolsjevikrevolutionen, medan Alexander Kerenskij, Rysslands sista demokratiskt valda premiärminister på 70 år, levde ända fram till 1970 och blev 89 år.

I vår pjäs om allt detta, tillgänglig på <http://www.fritenkaren.se/Reilly.pdf>, har vi koncentrerat oss på de avgörande skeendena i Reillys liv och tyvärr fått utelämnat det mesta, framför allt hans långa framgångsrika karriär som fenomenalt skicklig spion ända fram till den första motgången 1918.

Kalender, augusti-september 2009

augusti

- 6 Lord Alfred Tennyson 200 år.
- 15 Napoleon Bonaparte 240 år.
40 år sedan den första stora masskonserten i Woodstock.
- 18 Mini-Morrisen 50 år.
- 21 50 år sedan Hawaii blev USA:s 50-e stat.
- 24 William Wilberforce 250 år, den förste pläderaren för avskaffandet av slaveriet.
- 28 Johann Wolfgang von Goethe 260 år.
- 29 Richard Gere 60 år.

september

- 1 70 år sedan Hitler invaderade Polen och andra världskriget var ett faktum.
- 7 Elia Kazan 100 år.
- 10 Henry Purcell 350 år.
- 13 Jacqueline Bisset 65 år.
- 18 *Dr. Samuel Johnson* 300 år.
- 20 *Sophia Loren* 75 år.
- 21 Leonard Cohen 75 år.
- 28 Brigitte Bardot 75 år.

Resan trots allt, del 3: Det athenska miraklet.

En av punkterna i Achilles program för effektiviserad kommunikation var nödvändigheten för lärare att applicera ett språk som studenterna kunde förstå. Kommunikation måste alltid vara dualistisk för att fungera med framförande och gensvar. Utan gensvar dör kommunikationen. Detta är naturligtvis självklart, i synnerhet för lärare, och Achille om något är lärare, men alla lärare är inte medvetna om denna självklarhet, och det finns de som struntar i den och bara kör på vare sig eleverna kan tillgodogöra sig framförandet eller inte.

Därför blev jag aldrig lärare. Jag ville bli lärare under skoltiden och pryade som lärare men fattade redan då beslut att inte bli det. Det var inte skolans fel. Jag fann det helt enkelt omöjligt att kompromissa med mina ideal. Då det stod klart för mig att jag aldrig skulle kunna nå fram till alla elever med mina ideal fick det vara. Hellre behöll jag mina ideal och förvaltade dem så väl jag kunde för åtminstone begränsad kommunikation än att jag sänkte mig under deras nivå för att realisera dem och prostituera dem. Jag har ofta blivit kallad för "alltför avancerad" och "svår" men kan inte bli mindre så då idealen kräver sin standard. De som inte orkar omfatta dem med förståelse och kärlek får vara utan dem, men jag släpper dem inte.

Det regnade i Grekland. Adriatiska havet var turbulent och sjögången svår, så det var svårt att stå på huvudet i båten under den obligatoriska morgonyogan. I Patras hällregnade det understundom i skyfallsartade skurar. När jag inför landstigningen skulle ta fram mitt paraply ur väskan för denna resas galapremiär visade det sig vara trasigt.

Bergen var höljda i regnmoln, så man kunde inte se om de var snöhöljda eller inte, men troligen var de det, och småningom klarnade det trots allt. Som resällskap hade jag en ung dam från Alaska som läste Tom Wolfe. Jag hade aldrig läst honom, så jag undrade hur han var. "Det bästa jag har läst sedan Stephen King," svarade hon. Hon var första

gången i Grekland men hade tydligen en vän här som hon skulle fira påsken med på Kreta.

I Kiato (greklands motsvarighet till Kyoto) fick vi vänta en halvtimme på fortsättningståget till Athen. Det var en fullständigt livlös järnvägsstation väster om Korint, och regnet skvalade.

Hela resan till Athen tog fyra timmar. Det var bra med tanke på att det brukade ta fem, men den gamla helt smalspåriga resan från Tripolis järnvägsstation utmed tvära stup och utan tunnlar hade varit mycket roligare och vackrare. Sträckan Kiato-Athen dominerades av tröstlösa tunnlar.

Man kom ganska utschasad och trött fram till ett grådaskigt Athen i mulet väder, som drastiskt framhävde denna förfärliga storstads karaktär av mördande steril och enformig stenöken. Hur kunde någon bo där över huvud taget? Det har sagts, att antingen hatar eller älskar man Athen men vanligen bådadera. Det deprimerande vädret och vätan med trasigt paraply gjorde mig mest upplagd för hat och lämnade just inget utrymme för någonting annat.

Så kom man hem till sitt gamla vandrarhem och togs hjärtligt emot av gamla kända ansikten som kände igen en – det var väl fjärde året nu som jag bodde på samma ställe efter "Annabels" fränfalle, som fortfarande låg nere. Jag fick genast ett hyggligt sexbäddsrum för 12 Euro, och den goda nyheten för i år var att Internet var gratis på hemmet. Man slapp vidare gå ut mitt i natten för billigare Internet till nattpris på Akademiesgatan.

Och vädret öppnade sig. Den blå himlen började plötsligt stråla, och efter den regniga dagen var allting utomordentligt fräscht och rent. Jag sprang genast till Akropolis och lyckades fånga den rätta solnedgångsbelysningen däröver mellan 6 och 7. Kvällen hade inte kunnat bli vackrare och mera strålande och mera absolut i sin fullkomlighet.

Det fattades bara doktor Sandy. När jag sökte upp honom utbrast han: "Här råkar du ut för varje slag av katastrofer, universella datorhaverier, din svenska valutas fall och en havererad visdomsstand, och så kommer du ändå! Hur bär du dig åt?"

Han hade varit på Malta för att studera de massiva problemen med den illegala invandringen där, det svåraste och värsta exemplet i hela Europa, och bara kommit tillbaka till Grekland för min skull. "Eftersom du nu kommer trots allt vill jag ju inte att det skall bli sista gången."

Vi tog en kaffe tillsammans, och han utbredde sig över det ekonomiska läget. "Det är en chimär. Den ekonomiska krisen finns inte, och den kris det verkligen handlar om är mycket värre och svårare än bara ekonomisk.

Under hela historien ända sedan Syndafloden har människan oavbrutet utvecklats och gått framåt ekonomiskt och numerärt. Plötsligt är det idag stopp med det, för själva naturen säger stopp. Till och med världshaven storknar i människans sanslösa nedskräpning, och Stilla Havet domineras av två Sargassohav av bara plastavfall, områden stora som kontinenter, där det bara driver omkring plastskräp runt runt, som aldrig försvinner men bara växer. Människan kan inte bli mera numerär, ty då förstörs planeten. Det måste till drastiska förändringar på ett eller annat sätt, och ingen människa vet vad de kommer att innebära. I bästa fall kan vi lyckas med att stoppa klimatuppvärmningen, befolkningsexplosionen och miljöförstöringen, så att det inte blir värre, men de skador som redan skett blir svåra om inte omöjliga att reparera. Kanske kan vi ta oss ut i rymden och finna kolonier i andra solsystem, men det kan inte ske på en natt. Alla andra scenarion är skräckscenarion."

”Varför är den ekonomiska krisen en chimär?”

”Rikedomar finns inte. De är bara inbillning. Miljonärer och miljardärer har bara bekymmer med sina ekonomiska belastningar som gör dem olyckliga. De har fastnat i sina egna girighetsfällor. Vem är rik? Den är rik som kan använda små pengar till mycket. Du hör till de rikaste personer jag vet, ty du har just ingen inkomst och reser ändå årligen på omfattande resor till världens vackraste trakter som Himalaya och Verona och Athen. Du hör till de lyckligaste personer jag vet, ty du har ett meningsfullt arbete som håller dig i gång och i form dag och natt i det oändliga, och du tjänar inte ens pengar på det. Det kallar jag rikedom. Miljardärerna med sina lyxjakter och skatteparadis kan gå och hänga sig. Aristoteles Onassis var världens rikaste man, och vad blev det av hela hans familj utom oändliga miserabla familjetragedier? För att inte tala om Maria Callas och Jacqueline Kennedy, vilkas liv han förstörde med sitt eget fall. Pengar är värdelösa. Endast den är rik som kan göra något värdefullt av livet.”

Så började han. Jag var hemma igen och återställd även här i Grekland som restaurerad antik filosofisk lärjunge till en skotsk doktor som var mera levande än Sokrates.

(I nästa nummer: *Kriser och kransar i Athen.*)

Den lugna stormresan, del 8 : Familjesammankomst i Almora

Min värd utsatte mig för ett experiment, men det slog mycket väl ut. Hans nya hotell var knappt färdigt, duschkranarna var ännu inte installerade, belysningen var nödtorftig, och så vidare, men det kunde inte ha blivit bättre, vilket jag konstaterade när jag jämförde med alternativen. Han hade byggt sitt nya egentligen anspråkslösa hotell på ett mycket strategiskt ställe med kanske den finaste utsikten i hela Kausani, och framför allt hade han installerat sin gamla klassiska köksmästare där. Han övertalade mig att lita på hans konst och bara inta indisk mat, vilket jag gärna gjorde, då det blev bättre varje gång – kryddstarkt, frätande, svidande och magstarkt men ack så hälsosamt, och genomgående vegetariskt.

Under min vilodag i Kausani satt jag bara uppe på taket och läste och njöt och gjorde ingenting annat, för ingenting annat kunde vara bättre.

Min gamle vän, som först introducerat mig i Kausani och värvat mig som stamgäst i hotell Uttarakhand, en gång det enda i Kausani, kom till rätta, och han berättade att han nog sett mig komma men varit upptagen med att köpa ris åt sin familj just då. Vi träffades igen den andra dagen, och han klagade på den hinduiska turistfloden och kallade dem djur. De var verkligen ett gissel. De kom i enorma släktgrupper på tre-fyra generationer och förde maximalt oväsen överallt och bredde även ut sig maximalt, som om de kom som erövrare som alla måste vika sig för. Det var ju deras land. Det värsta var dock deras infernaliska telefoner som de måste spela digitalt skrällande skräpmusik på hela tiden medan de samtidigt måste ha på sina rumstelevisioner för högsta volym.

Jag kunde förstå Kausaniborna att de inte uppskattade dem alltför våldsamt. Kausani är ju ett fridens ställe, idealiskt för retreat och vila, meditation och författande, Gandhis ashram är ett levande bevis på detta där han skrev sina memoarer här inspirerad av friden och den hälsosamma luften, mitt nya hotell var nästan som ett kloster i sin upphöjda avskildhet, och det var synd att Kausani blivit så turistinfekterat och exploaterat.

Denna exploatering syntes också överallt i landskapet. Särskilt omkring Joshimath hade grävskoporna gått hänsynslöst fram i byggandet av vägar och industrier, som

förstörde landskapet för alltid. Detta var det mest beklämmande med Indien, inte fattigdomen och de sociala klyftorna, utan okunnighetens nedsmutsning, kapitalistegoismens kortsiktiga och fatala miljöförstöring och den besinningslösa befolkningsexplosionen – sexismen är mänsklighetens sjukaste besatthet.

I Almora fann jag Mr Shah vid bästa välmåga och nästan friskare och piggare än någonsin – han är i sitt tionde decennium och berättade livligt om sin lärare som ännu lever i Kausani och är aktiv vid 94 års ålder medan dock hans hustru vid det här laget torde vara lika död som Mr Shahs. Han var som vanligt full av historier, uppslag och idéer och förvånades storligen över att jag inte kände David i Kausani, en engelsman som där varit verksam i 20 år med humanitär verksamhet och som slutligen fått indiskt medborgarskap. Han frågade mig när jag tänkte skaffa mig indiskt medborgarskap, så naturaliserad Himalayabo som jag borde vara vid det här laget. Jag beklagade att jag fortfarande behövde min arbetsbas i Göteborg och att det därför troligen skulle dröja innan det var läge att uppge ett svenskt medborgarskap för ett indiskt. Egentligen skulle jag helst vilja åter bli både italiensk och finländsk medborgare, vilket jag varit, utom svensk, medan Indien först kunde komma i fjärde hand som hemland.

Som vanligt gjorde jag den långa promenaden upp mot Kesaar Devi för att besöka restaurangen Pugmark som inte fanns kvar. Även restaurangen Hans var borta. Jag kunde inte förstå det. Kanske de slagit på för stort och gått under. Faktum var att de var spårlöst försvunna – jag hade inte gått fel, vilket jag trodde först när jag inte ens kunde finna eller känna igen husen som de varit inhysta i. Det var ett totalt mysterium, i synnerhet som jag frågade andra om ”Pugmark” och de mycket väl kände till det. Av tre personer förfäktade två att det alltså fanns kvar medan den tredje instämde med mig att det måste ha funnits en gång i tiden även om det inte längre fanns kvar.

På kvällen fortsatte jag min angenäma samvaro med den gamle herr Shah och fick även träffa hans son (som led av epilepsi), hans sonhustru, hennes bror och hans sonson. Han hade bara en son, då en tidigare dött, men fem döttrar, av vilka tre levde ännu i bästa välmåga främst som framstående lärare. En var professor i etymologi vid universitetet i – var det nu Haldwani eller Haridwar.

Den tibetanska frågan bekymrade honom mycket, men han hoppades (som alla andra) mycket av den nye amerikanske presidenten. Han menade att Indiens största katastrof genom tiderna var självständigheten 1947, som splittrat Indien i flera stater och utlöst Punjabkatastrofen med massinvandringar av flyktingar från Pakistan till känsliga områden som just Garwhal och Kumaon. Innan Tibet ockuperades av Kina hade tibetaner regelbundet kommit till marknaderna i Kumaon, främst Bageshwar. Det fanns ännu mycket tibetaner i Almora, man kunde finna tibetanska restauranger i stort sett överallt i synnerhet upp längs vägen (Binsar Road) mot Kesaar Devi, Vivekanandas utvalda heliga ställe. Det var för resten han och ingen annan som först inspirerat Gandhi till att verka för Indiens självständighet, berättade Mr Shah, som haft mycket med Gandhi, Nehru och Indira Gandhi att göra som politiker runt självständigheten, medan dock hans käraste politiska minnen var från 30-talet då han inlett sitt politiska engagemang som lärjunge till engelsmannen Victor Moran, som skapat den kristna kyrkogården i Almora (till vänster om vägen upp mot Kesaar Devi) som alltså var i mycket gott skick. Någonstans uppåt Kesaar Devi låg också dansken Soniata Sen begravd, en helig man med en hund, som dog här i Almora för 15-20 år sedan efter en lång del av sin levnad i Indien.

Jag lyckades få min tågbiljett här i Almora för den 11-13.11 mot Darjeeling denna lördag en timme före stängningsdags. Därmed var även den delen av resan försäkrad.

Jag beklagade mycket att jag inte kunde stanna en extra dag i Almora, som vanligt. Likaledes beklagade jag att jag inte kunnat stanna en extra dag i Kausani, Joshimath och Rishikesh. Mr Shah bekräftade min uppfattning om den speciella magin med Kausani: luften där med dess rena syre och höga klimat förlämnar Kausani en alldeles särskild renande förmåga som jag ännu aldrig upplevat maken till i Indien. Där råder en naturlig frid som är svår att finna annanstans. Följaktligen är Kausani ett idealiskt ställe att gömma sig undan världen i och försvinna i om man därav känner behov eller ser en nödvändighet till.

(I nästa nummer: *Vilse i Naini Tal*)

Nya lektioner i Zanskar, del 10: Lamayurubussen

Marianne, min franska granne, väckte mig i tid till bussen. Annars hade jag väckt henne. Vi infann oss alltså i tid klockan 2 på morgonen vid busstationen, och snart satte bussen iväg, men inte utan att först tuta upp hela staden. Den for omkring överallt, stannade här och där, ut till ändan av gamla staden och ner igen till andra ändan, hela tiden högljutt tutande, så att ingen skulle missa bussen. Följaktligen missade ingen bussen.

Jag hade en bra sits den här gången fastän den var näst längst bak och på rätt sida vid fönstret, men min granne var en ung koloss som omöjligt kunde styra sitt sovande: han törnade över mig hela tiden. Jag försökte skuffa bort honom när hans huvud ramlade ner på min skuldra eller i min famn eller krockade med mitt, men han bara fortsatte att sova på som i en fullständigt hjälplöst raglande fylla. Så höll det på till soluppgången.

Solen gick upp precis när vi kom fram till uppstigningen mot Penza La, det högsta passet på 4400 meter bara (från Padums 3600 och sedan ner till Kargils 2500), och jag kunde frossa i att begagna kameran, hur svårt detta än var under bussens oavslåliga skumpande. En digital kamera måste ju avfyras två gånger, en första gång för att fixera inställningarna och en andra för att knäppa bilden. Under en buss skumpande rörlighet är det omöjligt att få det första klicket att stämma med det andra, många bilder måste bli misslyckade, varför det bara är att ta desto fler.

Klockan 10 var vi framme vid Rangdumklostret, vars läge måste vara något av det mest spektakulära i världen, mitt ute helt ensamt på en kulle på en oändlig platå omgiven av branta förbjudande bergskedjor. Det är mer än ett månlandskap. Det är ett Saturnuslandskap.

Vi var åtta utlänningar ombord den här gången, och majoriteten var faktiskt italienare: ett par som var socialarbetare från Lago Maggiore, cyklisten Ennio från Gorizia, jag, två fransoser, min franska kollega Marianne och en helt ung och liten flicka, samt mina vänner Hasso Hohmann och Margarete Schober från Graz i Österrike.

De hade lyckats komma med trots allt. När de inte fått biljetter hade de fått rådet att sätta sig på bussen i alla fall, och de fick då sitta längst fram på motorhuven vid växelspaken utan ryggstöd. De hade inget val, då de måste hinna med ett flyg från Delhi om fem dagar.

Klockan 4 kom vi fram till Kargil. Fastän det varit nedförsbacke hela vägen från Rangdum hade resan bara tagit en halvtimme mindre än uppresan: 13,5 mot 14 timmar.

Det enda problemet under resan, utom min tumlande jätte till sjuovare bredvid mig, han som oavslåligt föll ihop över mig, var det vanliga eländet med högtalarmusiken, som ingen bett om men som alla måste lida. Om bara nivån hade varit anständig hade man

kunnat lida den. Det var samma forcerat hurtfriska klämkäckhetsmusik i kvadrat som förra året men ännu mera upphaussad, då all musik från förra året var spårlöst borta, glömd och begraven och ersatt med en ny som var ännu värre. Dessutom hade bussen TV. Där förevisades en hinduisk film om kärlek, våld och ond bråd död. Två karlar slogs om en kvinna, och de skrädde minsann inte medlen. De pucklade på varandra för det vildaste med plankor och släggor, bollträn och cricketracketar, de hoppade på varandra och sparkade ständigt om och om igen ihjäl varandra, och ljudeffekterna av allt detta var naturligtvis många gånger förstärkta, så att när en slog en flaska i huvudet på den andra och den gick sönder lät det som en glasfabrik som exploderade. Så höll de på, och varje gång någon blev blodigt utslagen reste han sig igen och fortsatte, medan kvinnan bara såg på som det hjälplösa offret. Filmen hade varit fullständigt befängd om den inte faktiskt hade varit tragisk: kvinnan dog själv till slut med den hon troligen älskade, och musiken var mästerlig. Filmen började som en Bollywoodkomedi med bara ljuv kärlek och praktfulla sång- och dansnummer för att sedan och mer övergå till melodram och tragedi. Tyvärr missade jag filmens titel, men musiken glömmar jag aldrig.

Framme i Kargil uppstod övernattningsproblemet, som snart beledsagades av middagsproblemet. Hasso, Margarete och jag tog in på Nukhtal, där jag tillbringat en händelserik natt redan förra året, stället med bara en toalett och ett enastående nattliv, där vi ockuperade ett fyrabäddsrum för 150 rupier. Vi erbjöd den fjärde sängen åt Marianne, då skulle vi bli jämna par, men hon vägrade ha något annat än ett privatum. ”*Bordelle!*” sade hon och gick.

Det slog mig med häpnad igen hur vackra Kashmiriskorna var. Det spelade ingen roll vilken ålder de hade, de var alla vackra eller stiliga eller bådadera (vanligen) och klädde sig utsökt, med slöja eller utan. Även det året ’99 under Kargilkriget när jag var i Kashmir hade jag aldrig sett någon kvinna som inte var vacker, oavsett ålder, med undantag endast för dem som gick helintäckta i burkhor, som man ju inte kunde ana hur de såg ut; men sannolikt var inte ens de utan behag.

Därefter gällde problemet maten. På ’*Standard*’ var maten slut som vanligt, och ’*Las Vegas*’ var stängt. I stället hittade vi ett tibetanskt ställe som var idealiskt. Där satt vi sedan mer eller mindre hela kvällen och diskuterade några av Hassos specialområden, där han arbetat, främst Nablus på Västbanken och situationen där, och Mayakulturen i Centralamerika. Före historisk tid, alltså innan spanjorerna kom till Amerika, hade det redan på 1000-talet före Kristus funnits flera stora städer inte bara i Mexico utan även på Nordamerikas sydkust vid Mississippi. När Cortez kom till Tenochtitlan 1521 var den större som stad än någon samtida stad i Europa – och välorganiserad med vattenledningar och allt. Spanjorerna förstörde allt vad de kunde, sjön som Tenochtitlan låg på torrlades, och där ligger idag i en smoggryta Mexico City. Engelsmännen i Nordamerika tog över spanjorernas metoder och trodde att historien där började med dem. Därför har vi idag fått presidenter som Nixon och Bush.

Brigitte, den lilla fransyskan, som valde att sova över i bussen, ämnade följa mig till Lamayuru. Vi skulle få se hur det skulle gå med den saken.

Hasso och Margarete hade också varit i Nepal i år för första gången i sina liv, och vad de berättade därifrån om det rådande kaoset förtjänar en novell för sig, särskilt historien om en ukrainsk pianolärlarinna som strandat där och inte kunde resa hem och fick sin bror på besök. En annan gång.

(I nästa nummer: *Lamayuru*)

Resan till Zanskar, del 20: De sista dagarna.

Som alltid hände det mycket i Dharamsala. Erik (från Lamayuru) dök plötsligt upp, och vi hade flera hjärtliga frukost- och teträffar under dagarnas lopp. Han är en Forrest Gump-typ och har rentav Forrest Gump som ett av sina ideal. Han är 44 år och bestämde sig för två år sedan för en sex års resa omkring var som helst då en nära anhörig till honom dog plötsligt av cancer vid 48. Jag kommer att följa med hans resor, som han noggrant dokumenterar på webben. Han hade senast varit i Aru ovanför Pahalgam i Kashmir och beklagade mycket att han lämnat stället för tidigt.

Även mina två holländska damer från Leh och Lung Snon dök upp som de hade lovat men blev mycket besvikna när de kom för sent till Dalai Lamas föreläsningar. Han hade bara en dags föreläsningar denna gång, den 5 september, så att när jag kom den kvällen var det redan över. Mina damer kom samma kväll.

Som granne hade jag något så ovanligt i Indien som ett par finskor. När jag hörde varifrån de var kunde jag inte låta bli att överraska dem med att säga "*Huomenta*" till dem när jag såg dem då jag skulle gå på toaletten med en rulle i handen. De svarade naturligtvis med allvar inför att få möta en annan sällsynt finne, men det var tyvärr det enda vi sågs.

När jag kom tillbaka hade de rest vidare. De fick således aldrig veta hur finsk jag egentligen var.

Den äldre av de holländska damerna Karen hade varit 14 år gift i Boston och talade en utsökt New Englandsk. Hon reste alltså hit årligen för att organisera och övervaka alla möjliga hjälpprojekt åt ladakhierna och tibetanerna och var mycket engagerad i tibetanernas sak. Det var alltid ett nöje att prata med henne. Hon berättade att det hade ösregnat i Leh de sista dagarna där och börjat bli kallt. Det hade mulnat redan min sista dag där den 1 september, varefter jag inte kunnat fotografera mera på denna resa.

Min hälsa fortsatte att förbättras, och båda de två sista dagarna begav jag mig hela vägen upp till *Snow Line* på närmare 3500 meter, en sextimmarstrek båda dagarna. Triund var förstört, taggträdsstängslena hade förstört friheten och skönheten där, och det låg skräp överallt. Detta hade varit Dharamsalas pärla och huvudattraktion för trekkare. Redan förra året, när taggträdsstaketet kom upp, hade jag klagat för de lokala myndigheterna, men ingenting hade hänt. Situationen hade bara förvärrats. Man fick nu bege sig ända upp till *Snow Line* för att finna någon jungfrulig renhet och frihet i naturen.

Men *Café Gakyi* fanns kvar liksom *Tsongkha*, så man kunde fortfarande njuta i Dharamsala. Däremot hade tyvärr *Sunrise Café* med "*the best Chai in Asia*" upphört. Bara konkurrenten *Moonlight Café* med "*the second best Chai in Asia*" fanns kvar. Det var en oersättlig förlust av ett mycket populärt och högt uppskattat ställe. De ställen som fanns kvar var dock tillräckliga för att man skulle önska att få slippa fara ifrån Indien precis när man blivit frisk igen, men förändringar är alltid riskabla och för sällan mer gott med sig än ont.

Plötsligt såg jag ett bekant ansikte på gatan. "Mustafa!" utbrast jag, för det var han. Jag kände omedelbart igen honom. Han kunde inte genast placera mig, men så lyste han upp.

Han var Latiefs äldre rödhårige broder, vars familj jag bott hos i husbåt i Srinagar, Kashmir, 1999. Den äldsta brodern hade en affär i McLeod Ganj, som jag brukat hälsa på varje år, men nu hade alltså också Mustafa en affär här och hade haft den i sju år – och

hans äldre bror hade aldrig sagt någonting! Mustafa bjöd mig genast på en kopp te, och vi lovade varandra att hädanefter hålla kontakten.

Precis när jag skulle lämna McLeod Ganj bröt ett praktfullt åskväder ut över bergen som bjöd på ett hisnande fyrverkeri av olika blixtskådespel. Jag hade aldrig sett ett så intensivt blixtoväder tidigare, och det regnade inte en droppe. Först när jag satt i bussen bröt störtregnet ut med förödande kraft. Jag förvånade mig inte över att ingen av mina vänner dök upp för att vinka av mig.

Nattresan till Delhi gick sedan utan problem. Jag steg av i den tibetanska kolonin Mainu Ka Tilla, vilket blivit min vana, och som vanligt kunde jag inte hitta eller komma ihåg var jag tidigare bott där. Dock fann jag ett utmärkt rum uppe på högsta våningen i *Lhasa House* för 200 rupier, där jag kunde duscha och vila ut under fläktarnas svalka i det annars på tok för varma Delhi. *Lhasa House* med sin enkla restaurang var precis tillräckligt anspråkslöst för att passa mig perfekt.

Under dagen invaderades det dock av en skrymmande grupp ryska turister, som lade beslag på hela restaurangen för timmar framöver. Jag hade en desto trevligare lunch på *Tara House* vid floden, ett ljust ställe med god stämning, där man fick vara helt i fred.

Mitt i min sista indiska Internetsession bröts strömmen av ett rasande störtregn, och allt vad jag skrivit gick förlorat. Det var första gången i Indien denna gång, och utanför mitt rum högst upp på takterrassen fick man vada genom en sjö som inte rann ut. Dock kunde man omsider njuta av den sista indiska kvällssolen för denna gång. (På grund av det nyckfulla och vanligen molniga vädret hade jag inte kunnat fotografera alls efter Leh.)

Sammanbrottet i Alchi förblir oförklarligt som resans enda malör. Annars hade allt gått perfekt, och även när jag var som svagast (reducerad till 60%) kunde jag ändå arbeta som vanligt. Endast Themisgam-trekken gick i stöpet.

På flygplatsen väntade Kerstin, som även allt hade gått bra för. Srinagar hade hon funnit en belägrad stad trots freden med tungt beväpnade soldater i barrikadfästningar i nästan varje gathörn, men hon hade inte blivit skjuten.

Kort sagt, allt hade gått bra. Och det var mycket märkligt att få mellanlanda i Helsingfors på sin födelsedag, en stad jag aldrig upplevat på min födelsedag sedan jag föddes. Det var visserligen bara flygfältet, men ändå.

Hela resan hade kostat mindre än 8000 kronor. Jämför det med min enastående andra Indienresa 1995, som kostat 7500 för 33 dagar. Detta hade varit 31, och jag hade 3900 rupier över som boägg för nästan Indienresa med siktet ställt mot Nepal i november 2007.

P.S. Efter hemkomsten kunde Alchikrisens mysterium lösas med sakkunnig medicinsk hjälp. Vad som hade hänt var att jag ådragit mig en ensidig torr lunginflammation. Skönt att man inte fick veta det förrän när det var över.

De kinesiska kvinnorna

Varje år begår 150,000 kvinnor i Kina självmord. De som försöker men inte lyckas beräknas till cirka en miljon. Det är det enda landet i världen där fler kvinnor än män begår självmord. Den främsta anledningen är att kvinnan i Kina aldrig lyckats bli fri från sin lägre rang – i Kina har kvinnan aldrig haft någon status. Det är naturligtvis värre ute på landsbygden än i de rikare städerna, men under senare år har statistiken uppvisat en

dramatisk ökning, som antagligen beror på det ökade ekonomiska trycket – man måste vara kapitalist i Kina idag, och klarar man sig inte som sådan och kan motstå konkurrensen finns det inget skydds nät. Känslan av värdelöshet hos kvinnorna, som i sina äktenskap vanligen tvingas till tröstlös ensamhet, är därmed en regel med få undantag och den vanligaste anledningen till desperata självmordsåtgärder, vanligen genom inmundigandet av insektsgifter. Det är helt enkelt enda flyktmöjligheten undan den hopplösa anonymiteten och diskrimineringen. Det görs lama försök till motarbetning av könsdiskrimineringen som lokalt visar tecken till framgång, men det behövs mera. Bristen på jämlikhet och social trygghet är skriande och har blivit ännu mera så under de senaste tio årens förföljelse av de som mediterar enligt Falun Gong-metoden. De är minst 70 miljoner och har sedan 1999 utsatts för troligen världens största folkförföljelse, där det att man blott visar sig meditera innebär att man är fritt villebråd för tvångsintagningsivrare, organhandlare, översittarpoliser och angivare, då meditation enligt Falun Gong är stämplat av regimen som statsfientlig verksamhet och dess utövare offentligt brännmärkta som en ond sekt. Att den ateistiska regimen betraktar all andlig verksamhet med paranoid mordlystnad är ingenting nytt, det har den gjort sedan 1949 vilket tibetanerna och uigurerna minsann fått erfa sedan deras länder ockuperades med våld för snart 60 år sedan, men att regimen även vänder sig mot en så oskyldig verksamhet som ren meditation, som omfattas av en betydligt större del av folket än det krympande regeringspartiet, är relativt nytt och lär tyvärr knappast motverka kvinnans ständiga martyrskap i det samhälle i världen som måste betecknas som det grymmaste, som också har världens ledande miljöförstöring att skryta med och toppar den klimatvärmade utsläppsbovligan i världen utan konkurrens, - utom att Kina avrättar fler människor årligen än hela världen för övrigt. Iran som nummer två kommer långt efter.

När de på sitt land bestulna uigurerna till slut gör ett förtvivlat uppror mot den förtryckande ockupationsmaktens ständiga övervåld och diskriminering, anklagar kineserna uigurerna för att ställa till med bråk och håvar in dem, precis som tibetanerna, med livstidsstraff och avrättningar att vänta med nya lönsamma organtransplantationer i beredskap. Och detta Kina värnar hela världen om i svansande kryperi av fruktan för att förlora sina lönsamma affärer med Kina, som Nixon och Kissinger öppnade porten för genom offrandet av allt stöd för det demokratiska Taiwan och Tibets sista frihetskämpar, detta Kina, vars alltjämt regerande parti var den drivande kraften bakom Pol Pot-regimen i Kambodja och som håller Burmajuntan om ryggen, världens mest omänskliga militärdiktatur, och som förser Pakistan med kärnvapentechnologi och är vapenexportör åt Mugabe och folkmördarregimen i Khartoum. Kina står bakom alla världens framträdande skurkstater, och hela världen kröker rygg för Kina av rädsla för att gå miste om dess lönsamma affärer, precis som världens politiker kröp för nazisterna under 30-talet. Inte konstigt att världsekonomin går åt helvete.

En skönhetsupplevelse i skärgården

Som kontrast mot allt detta nummers realistiska elände, från Michael Jackson till de kinesiska kvinnorna, ber vi att få presentera en ren naturdikt, som bara förekommit handskrivnen i en gästbok ute vid havet i Finland, den andra gästboken från Sandö, som först i år kunnat göras tillgänglig i mer än ett exemplar:

”Hör, Härlige och Store,
jag faller djupt på knä
och tackar ödmjukt, stilla,
för att jag Dig fått se.

Du är den vida rymden
och stjärnorna i den.
Du är det granna skimret
i aftonrodnaden.

Du är det stora havet,
dess vilda dån och skum.
Du är den röst, som viskar
i sommarvinden ljum.

Du är den bruna klippan
och måsen på dess krön.
Du är den tysta suckan
i andmors aftonbön.

Du är den vilda kampen
på holmen här invid.
Du är ock fågelsången
i lundens stilla frid.

Du är passionen heta
uti min arma kropp.
Du är mitt stackars hjärta,
dess suckan och dess hopp.

Med alla mina brister
jag vilar trygg i Dig.
Tack, Härlige och Store
att jag fått skåda Dig.”

Lennart Grandell, 4.7.1949

Lennart Grandell var general i finska armén men utgav åtminstone två böcker under pseudonymen Leo Novén, som är renodlat filosofiska.

Den 11 augusti beger vi oss på en ny förhoppningsvis givande Zanskarexpedition med siktet ställt på det yttersta och avlägsnaste klostret i Zanskar, som heter Phuktal. Hemkomst är beräknad till den 11 september, varför nästa nummer torde dröja till därefter.

Göteborg 27 juli 2009